

PERTEK (TUNCEL) YÖRES KURMANC S NDE GEÇEN TÜRKÇE SÖZCÜKLER*brahim TOSUN***Ali KOÇ***ÖZET**

Ortak bir geçmi in ve kültürün birle tirdi i toplumun en önemli anla ma aracı, taşıyıcısı ve aktarıcısı olan dil, toplumlarla birlikte ya ar, geli ir, de i ir. Ne kadar de i se de onu kullanan toplumların etnik kökenlerini içinde barındıracak malzemeler ve ipuçları sunar. Pertek yöresi Kurmanci'sinin barındırdı ı Türkçe malzeme bu yönüyle ele alındı ında, pek çok sözcük ve ekin sıkça kullanıldı ı görülür. Bu sözcük ve eklerin bir kısmının oldukça eski ve sadece bu yörede kullanılıyor olması (kiyiñç > kınc), bize yörenin etnik yapısı hakkında iki önemli kaniya götürmektedir: 1. Yöre Kurmanclarının zaman içinde Kürtle mi eski bir Türk toplulu u oldu u, 2. Bunların, en az Eski Türkçe döneminden beri Türklerle çok yakın temasta olan farklı bir etnik unsur oldukları. Bu iki kanıdan hangisinin gerçek oldu u u anda henüz net olmasa da, yörede yapt ı ımız

G R

Duygu ve dü ünceleri sözlü ya da yazılı olarak ifade etmeye yarayan, seslerin sistemli bir kurulu undan olu an dilin, bir yargıyı kar ımızdakine tam olarak ileten, toplumsal nitelikli dilden ayrı olan, bireysel, anlksal düzenekleri¹ söz olarak tanımlanmaktadır. Bir dilin söz varlı ı, o dili olu turan söz birimleri içinde yer alan, zihindeki belirli soyut ve somut kavramlara kar ılık gelen, seslerden olu mu bütün en küçük anlamlı birimleri içine almaktadır. Sözcük denen, söz içinde bir kısmı anlamlı bir kısmı ise görevli olarak nitelendirilen, bu en küçük birimler, bir olu u, kılı ı, durumu, yargıyı tam olarak ba kasına iletmek için birbirleriyle çe itli ili kilere girerler. çinde buldukları dilin kuralları çerçevesinde bir araya geldiklerinde sözleri, sözler de yine aynı dilin kuralları do rultusunda birle tiklerinde, sözlü ya da yazılı olarak üretilen ve bir dil dizgesi bütünü olan² metinleri olu tururlar.

Bir dilin söz varlı ı içinde sadece sözcükler de il; aynı zamanda deyimler, kalıpla mı sözler, birle ik kalıp sözler, atasözleri ve çe itli anlatım kalıpları bulunur³. Bu nedenle söz varlı ına sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmu simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki adıyla göstergeler olarak bakmamak, onu, o dili konu an toplumun maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görü ünün bir kesiti olarak görmek gerekir⁴. Böyle bakıldı ında her dilin söz varlı ının, o dili konu an toplumun kültürü ve ya am tarzıyla ilgili kavramları kar ılayan kendine özgü bir malzeme içerdi i görülür. Bazı dillerde hiç tanınmayan, adlandırılmamı çe itli kavram, nesne ve durumların ba ka bir dilde onlarca kar ılı ı bulunabilmektedir. Bazen aynı dilin lehçe ve a ızlarında bile, aynı kavram ve durumlar için birbirinden farklı yapıda ve çe itlilikte sözcük, deyim, atasözü, anlatım biçimi ve kalıp sözle kar ıla mak mümkündür.

Anadolu'da u anda ya ayan Kürtçe'ye ve a ızlarına bakıldı ında bu dilin de kendine özgü bir söz varlı ına sahip oldu u görülür. Bu dilin, etkilendi i dillere göre bölgeden bölgeye az çok farklılaşması ve çe itli a ız yörelerine ayrılması kaçınılmazdır. Türkiye sınırları içerisinde konu ulan Kürtçe, güneyde Arapçanın etkisi altında iken, güneyden Do u Anadolu'nun do u ve orta kesimlerinden kuzeye kadar olan bölgelerde Farsça'dan, Do u Anadolu'nun batısı ile ç Anadolu'nun do u kesimlerinde de Türkçeden etkilenmektedir. Etkilenmenin derecesi yöreden yöreye de i mekle birlikte, etkilenme biçimi de i memekte, seslerin telaffuzundan, çe itli gramer yapılarından, cümle kurulu undan söz varlı ına kadar bu dillerin Kürtçe üzerindeki yo un etkileri hissedilmektedir. Bölge Kurmancisini bu etkilenmeden kaynaklanan farklılaşmayı esas alarak, 1. Güney Kurmancisi, 2. Do u Kurmancisi, 3. Batı Kurmancisi olarak üç ana a ız bölgesine ayırmak mümkündür. nceleme Konusu yaptı ımız Pertek, Batı Kurmancisi a zı içinde yer almakta ve özellikle söz varlı ı bakımından Türkçeden oldukça etkilenmektedir. Bu nedenle ara tırmamızda öncelikle Türkçenin bu dilin sözvarlı ı üzerindeki etkileri ele alınırken, daha yüzeysel olarak bazı ses kurallarına ve biçim özelliklerine de de inilmi tir.

1. A IZLARIN TANIMI, OLU U MU, ETNİK YAPILAR VE L K S

Bir dilin ya da dilin bir lehçesinin sınırları içinde, belli bölgelerde, belli topluluklar tarafından konu ulan, ba lı oldu u dil veya lehçeden ses, yapı, anlam, kimi zaman da sözdizimi bakımından bazı farklılıklar ta ıyan konu ma biçimi olarak tanımlanan a ızların olu umunda co rafya, e itim, ekonomi, göçler, tarih ve etnik yapı gibi unsurlar büyük rol oynar⁵.

¹ Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlü ü**, Multilingual Yayınları, stanbul 2002, s. 180.

² Do an Günay, **Metin Bilgisi**, Multilingual Yayınları, stanbul 2003, s. 35.

³ Do an Aksan, **Türkçenin Sözvarlı ı**, Engin Yayınevi, Ankara 1996, s. 7.

⁴ Age, s. 7.

⁵ Faruk Yıldırım, "Türkiye Türkçesinin A ızları ve Etnik Yapı: Çukurova A ızları Örne i", **Türkbilgi**, 2002/4, s. 136-153.

A ız ara tırmalarında dikkate alınması gereken de i kenlerin ba ında, o a zı konu anların mensup oldu u etnik gruplar gelir. Etnik gruplar a ızları do uran, geli tiren ve de i tiren sosyal birliklerdir ve hem iç, hem de dı etkilerle sürekli olarak de i irler. Etnik grupların özellikle birbirlerini etkilemeleri ve bu etkile mede de i ime u ramaları dil alanını da kapsar. Bu anlamda a ızlar da tarih içinde türlü de i imler geçirirler. Ba ka dil birlikleri içinde eriyebilir, onları kendi içinde eritebilir, onlara benzeyebilir veya onları kendilerine benzetebilirler. Bu durumda çok farklı a ızlar da ortaya çıkabilir⁶.

Etkile im ve de i imin derecesi ne olursa olsun, a ızlarda asıl etnik yapıyla ilgili olarak ipucu niteli inde pek çok yapı, ses ve anlam bulunur. Bu bakımdan a ızlar etnik yapı ve yerle im tarihinin ortaya çıkarılmasına yarayacak geni bir malzeme de içermektedirler.

Anadolu toprakları çok eski dönemlerden beri sürekli göçlere sahne olmu , farklı millet ve kültürlerin yerle im alanı haline gelmi , ço unlukla da bir önceki kültür kendisinden sonra hâkim duruma gelen bir sonraki kavmin kültürü içinde eriyip asimile olmu tur. Geçmi te Anadolu'da yüzyıllar boyunca hüküm sürmü birçok önemli uygarlı ın dilinin bugün birer ölü dil olması (Hitit, Sümer, Urartu vb. dilleri) bu etkile imin ve asimilasyonun en belirgin örne idir. Bu bakı açısından yola çıkarak, ele alınacak olan Tunceli / Pertek yöresi Kurmanci a zında, bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve di er Anadolu a ızlarında kullanılmayan, unutulmu , Eski ve Orta Türkçe dönemine ait pek çok sözcük ya hiç de i memi ya da bazı fonetik de i ikliklere u ramı biçimiyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir kısmı XIII. yüzyıl öncesine ait olan bu sözcüklerin Anadolu'da sadece bu yöre Kurmancisinde ya amasının tek mantıklı açıklaması, bu sözcüklerin, bu yöre halkının dillerinde eskiden beri var oldu udur.

Bugün Do u ve Güneydo u Anadolu'da konu ulan Kürtçe a ızlarının söz varlı na bakıldı ında, ölçünlü dilde bulunmayan pek çok Türkçe sözcü ün bu a ızlarda ya adı ı, yöreden yöreye de farklılıklar ta ıdı ı görülür. Yöreden yöreye görülen farklılıklar, o yöre insanının yerle mi oldu u fiziki co rafya ve iklim ko ulları, geçim kaynakları ve u ra ı alanları, kendilerinden önce o yörede ya amı etnik yapıların dilleri, etkilendikleri kom u kültürlerin dilleri ve kendi etnik yapılarından kaynaklanmakta; bütün bunlar bu a ızların söz varlı ı üzerinde önemli de i iklikler yaratmaktadır. Bu yönüyle bakıldı ında bir dilin, lehçenin ya da a ız bölgesinin söz varlı ı, onun geli im tarihine ık tutarak, ba langıçtan günümüze kadar ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam de i ikliklerine açıklık getirmekte, bu süreçte hangi dillerin etkisinde, ne ölçüde kaldı mı ve ne tür de i meler geçirdi ini göstermektedir.

Bir dilin söz varlı mın içinde birbirinden farklı, çe itli ögeler bulunmaktadır. nsan organları ba ta olmak üzere onun en do al ihtiyaçlarını kar ılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar; ona en yakın ki ileri gösteren akrabalık adları; sayılar ve insanın maddi, manevi kültürü içinde yer alan kavramları kapsayan temel söz varlı ı bu ögelerin ba ında gelmektedir⁷. Söz varlı mın içine giren di er ögeler; yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, ili ki sözleri (kalıp sözler), kalıpla mı sözler, terimler ve çeviri sözcüklerdir⁸. Genellikle diller arasındaki köken ili kisi ara tılırken temel sözcüklerin kar ıla tırılması en önemli kıstaslardan biridir. Temel sözcüklerdeki ortaklık, dilleri aynı kökene götüren önemli kanıtlardan biri olmakla birlikte, farklılıklar da dilleri birbirinden ayırmaktadır. Bir dil ile a ızları arasındaki en birle tirici noktalardan biri de temel sözcüklerin tamamen ortak olmasıdır. Bölgede konu ulan Kürtçe a ızları söz varlı ı bakımından ayıran en önemli göstergeler temel söz varlı ı dı ındaki ögelerde, özellikle de ödünç sözcüklerde ortaya çıkmaktadır.

⁶ Agm, s. 136-153.

⁷ Do an Aksan, age, s. 26.

⁸ Age, s. 29-39.

Bir dilde kullanım alanına çıkmı , kökeni bakımından hangi dile ait olursa olsun, en küçük anlam ya da görev taşıyıcıları durumunda olan, sözcük diye tanımlanan birimler, atasözü ve deyim gibi kalıpla mı yapılar, o dilin söz varlığı içinde de erlendirilirler. Anadolu'daki Kürtçe a ızların söz varlığını da Kürtçe, Arapça, Farsça, Türkçe, Rusça, Ermenice sözcükler oluşturmaktadır, bu a ızlarda eski yerli dillere ait arkaik yapılar da yer almaktadır. Bunlar dışında kökenleri tam olarak belirlenemeyen sözcükler Kürtçe a ızlarının söz varlığı içinde az da olsa yer almaktadır. Pertek yöresi Kurmancisinde de Türkçe sözcüklerin ve eklerin çok yaygın kullanılması, ayrıca cümle yapılarının genellikle Türkçedeki gibi (özne + tümleş + yüklem) ekillenmesi daha çok Türkçeden etkilendiğini göstermektedir.

2. PERTEK VE YÖRESİNİN ETNİK YAPISI

Anadolu IX. yüzyıldan başlayarak Türk gruplarının yayılmasına, XI. yüzyıldan itibaren sürekli göç alan, buna bağlı olarak da yer yer lehçe tabakalarının yayıldığı bir bölge olmuştur. Bölgeye az da olsa Oğuz dilini Türk toplulukları gelmiş, Anadolu Türkçesinin oluşumu ve gelişimine bunların da birçok etkisi olmuştur. Aynı zamanda Türk topluluklarının göç yolları üzerinde ve gelişim yerleri bu bölgelerde bulunan temas ettikleri dillerin, hem Türkiye Türkçesi yazı dilinin, hem a ızların gelişmesine katkı ve etkilerinin bulunduğuda bir gerçektir.

Adlarına, ilk olarak, Türkçenin en eski belgelerinden olan ve VII. Yüzyılda yazılmış Barlık yazıtında rastlanan⁹ Oğuzlar, X. Yüzyılda Hazar Denizi'nden, Seyhun ırmağı yatağında bulunan Farab ve Sifcab yörelerine kadar olan bölgeyle, bu ırmağın kuzeyindeki bozkırlarda yayılmış¹⁰, XI. Yüzyıldan itibaren büyük gruplar halinde Anadolu'ya gelip burada egemenlik kurmuşlardır. Oğuzların bu yüzyılda 24 boydan meydana geldikleri bilinmektedir¹¹. Kağırlı Mahmud'un Divanı Lugati't-Türk'ünde bu boyların 22'si verilmiş¹², Rehidüddin ise 24 boyun listesini vermiştir. Daha sonra bu liste Hamdullah-i Müstevfi, Yazıcıoğlu Neri ve Ebul-Gazi Bahadırhan tarafından da aktarılmıştır¹³. Bu listelere göre, 24 Oğuz boyu, Boz-Oklar ve Üç-Oklar olarak iki gruba, her biri kendi içinde üç kola, bu kollar da her biri dörder boya ayrılmıştır. Bu listelerde 24 Oğuz boyu şöyle sıralanmıştır¹⁴:

BOZ-OKLAR

- A- Gün-Han Oğuzları
  - 1- Kayı
  - 2- Bayat
  - 3- Alka Evli
  - 4- Kara Evli
- B- Ay-Han Oğuzları
  - 1- Yazır
  - 2- Döner
  - 3- Dodurga
  - 4- Yaparlı
- C- Yıldız-Han Oğuzları
  - 1- Avar
  - 2- Kızık

⁹ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, T

3- Be dili

4- Karkın

ÜÇ-OKLAR

A- Gök-Han O ulları

1- Bayındır

2- Peçenek

3- Çavuldur

4- Çepni

B- Da -Han O ulları

1- Salur

2- Eymür

3- Ala Yuntlu

4- Yüre ir

C- Deniz-Han O ulları

1- dir

2- Bü düz

3- Yıva

4- Kınık

Bugün Anadolu'da bu O uz boylarından Alka Evli boyu hariç, diğer 23 boya ait yer adları bulunmaktadır. En çok yer adına sahip boylar sırasıyla Kayı, Av ar, Kınık, Eymür, Karkın, Bayındır ve Salur'lardır¹⁵.

Pertek yöresi de farklı zamanlarda gelip buraya yerle en çe itli O uz boylarının iskân alanı olmu tur. MS. 750 – 760 yılları arasında, Halife Mansur'un emriyle, Malatya ve Adana çevrelerine çe itli Horasan birlikleri yerle tirilmi tir. Böylece Horasan Türklerinin bölgeye geli tarihleri VIII. yüzyıla kadar indirilmektedir¹⁶. Fakat Tunceli'deki a iretlerin büyük bir bölümü, XIV. yüzyılın ba larında bu bölgeye gelmi tir. Bu tarihlerde yöreye yerle mi ba lıca a iretler eyh Hasanan, Kureyan, Hormek, zoli, eydan, Karsan, Millan ve Bamasur'dur. XVI. yüzyıla kadar, büyük olasılıkla bu a iretlerin ba lı oldu u, Yıva, A açeri, Çavundur, Dö er, Çepni ve Eymür ba ta olmak üzere çe itli O uz boyları bölgede yurt tutmu tur. XVI. yüzyılda ise yöreye Uluyörük ve Bozoklu oymakları yerle mi tir. Aynı dönemde Boz-Ulus Türkmenleri de Dersim yaylalarından yararlanan Türk a iretleri arasındadır¹⁷.

XII. yüzyılda Çubuko ulları'ndan Çubuk Bey zamanında zapt edilen Pertek¹⁸, Anadolu Selçukluları döneminde Mengücek Be li i'nin idaresine girmi tir. Pertek tarihinde Osmanlılar dönemi 1515'te Pir Hüseyin Bey'in Çemi gezek'e tayini ile ba lamaktadır. 1788 – 89 tarihlerinde, u anda Pertek'e ba lı merkez köy olan Sa man, kadılık haline getirilerek Harput Sanca ı'na ba lanmı tir. Bölge 1888'de, Hozat merkez olmak üzere, Dersim adıyla Ma'muretü'l – Aziz Vilayetine ba lı bir sancak haline getirilmi ve bu durumunu Osmanlı Devleti'nin yıkılı ına kadar sürdürmü tür¹⁹.

Bugün Elazı 'ın 30 km kuzeydo usunda, Keban Barajı kıyısında yer alan Pertek Anadolu a ızları sınıflandırmasında Do u grubu a ızlarına dâhil olmaktadır. A ız özellikleri bakımından Elazı / Harput, Çemi gezek ve Erzincan'la tamamen, di er Do u ve Güneydo u a ızlarıyla da

¹⁵ Age, s. 212.

¹⁶ ökrü Kaya erefo lu – Hayri Ba bu , *Millet ve Milli Birlik Bilinci*, Ankara 1985, s. 50 – 55.

¹⁷ “ Dersim Maddesi”, *Türk Ansiklopedisi*, c. XIII, Ankara 1996. ; brahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın kinci Yarısında Dersim Sanca ı (dari, ktisadi ve Sosyal Hayat)*, Elazı 1991, s. 21 – 22.

¹⁸ Serkan Erdo an, *Yerli ve Yabancı Kaynaklara Göre Dersim ve Çevresindeki Arkeolojik Ara tırmalar I*, Kalan Yayınları, Ankara 2004, s. 17 – 20.

¹⁹ . Yılmazçelik, age, s. 26.

kısmen örtü mektedir. Tabii ki bu örtü me yörede sadece Türkçe a ızları için geçerlidir. Yörede konu ulan, Anadolu a ızları içine sokulamayacak, sözvarlı mın önemli bir kısmı Farsça, Türkçe ve Arpça sözcüklerden olu an Kurmanci için aynı durum söz konusu de ildir. Çünkü, yöre Kurmancisinde, oldukça fazla sayıda Türkçe sözcük ve ek yer alsa da, özellikle gramer kategorileri bakımından, Türkçe'den farklı, Farsça'ya çok yakın bir yapılanma göstermektedir. Bu nedenle bazı bilim adamları Kurmanci'yi Farsçanın bir lehçesi (Batı Lehçesi) ya da farklı bir dil olarak de erlendirmi lerdir²⁰.

Yörede konu ulan ve konu anların, adına Kurmanci dedikleri, ço unlukla Kürtçe, Türkçe, ikinci derecede ise Farsça ve Arapça sözcüklerin kendine özgü kurallarla olu turdu u dilin di er bölgelerdeki Kurmanciden farklı olmasının birçok nedeni vardır.

Bilindi i gibi O uzlar Orta Asya'nın Batı ve Güneybatı bölgelerinde ya ama alanı bulmu Türk toplulu udu. Bu konumlarından dolayı, tarih boyunca Farslarla daha yo un münasebette bulunmu lardır. X. – XI. yüzyıllarda O uzların di er Türk topluluklarından farklı bir lehçe olu turma a amasında oldukları Ka garlı Mahmut'un tespitlerinden anla ılmaktadır²¹. Tam da bu de i im sürecinde Orta Asya'dan batıya do ru büyük göç dalgalarının ya anması batıdaki O uzları Fars Kültürünün yo un olarak ya andı ı bölgelerin içine atmı tır. Bu bölgelerde geçici bir süre kalıp daha sonra Anadolu'ya göç eden Türklerin dilleri geli erek varlı mı sürdürmü . Fakat uzun süre bu bölgelerde kalan Türk topluluklarının dilleri, bölgenin hâkim ehir dili olan Farsça'nın etkisinde kalarak önce kelime, sonra da çe itli gramer unsurları ve söz dizimi bakımından de i ime u ramı tır²². Pertek yöresi halkının hep bir a ızdan Horasan'dan gelmi olduklarını söylemesi, aslında oraya nereden geldiklerini bilmeseler de, Horasanda uzun süre kaldıklarının bir göstergesidir. Orada kaldıkları uzun süre, onların Horasandaki di er etnik unsurlarla karı masına, kar ılıklı etkile melere yol açmı , bu etkile im dilleri bile kapsayacak derecede iddetli olmu tur. Belki de yöre halkının kendisini Türk olarak tanımladı ı halde Kürtçe de konu ması bu etkile imin bir sonucudur.

XI. – XIII. yüzyıllar arasında bir yandan Orta Asya'nın Harezm ve Horasan bölgeleri ile ran ve Irak'ta, bir yandan da Anadolu bölgesinde, ço unlu u O uz unsuruna dayalı bir devlet kurmu olan Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçukluları bile resmi dil, edebi ve ilim dilleri olarak Farsça'yı ve Arapça'yı benimsemi lerdir²³. Bu durumun geçi dönemi a amasında olan O uzca üzerinde büyük olumsuz etkileri olmu tur. Aynı etki Kürtçe üzerinde de oldukça yo un görülmekle birlikte, Pertek yöresi Kurmancisi daha çok Türkçeden etkilenmi tır. Türkçe sözcükler, yapılar ve ekler bu yörede yaygın ve i lek olarak kullanım alanına çıkmaktadır.

3. YÖRE KURMANC S N N BAZI D L ÖZELL KLER

Günümüzde diller arasında köken birli i oldu unu kanıtlamak için çok sayıda ortak sözcük ve dilbilimsel ö e oldu unu göstermek gerekmektedir. Bu ortak sözcüklerin anlamları, kar ıla tırılan dillerde yeterince yakın olmalı ve aralarında sayı sözcükleri, çok kullanı lı fiiller gibi ödünç alındı ı az görülen ö eler bulunmalıdır. Ba ka bir önemli art da, iki dilin ö eleri arasındaki fonetik farkların keyfi de il, kurallara ba lı olmasıdır.

²⁰ H. W. Bailey, **slam Ansiklopedisi**, “ran” maddesi “Dil ve Lehçeler” bölümü, s. 1030 – 1041. ; V. Minorsky, **slam Ansiklopedisi**, “Kürtler” maddesi, s. 1089 – 1144.

²¹ Zeynep Korkmaz, “Ka garlı Mahmud ve O uz Türkçesi” **Türk Dili Üzerine Ara tırmalar**, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 241- 253.

²² Ahmet Buran, **Do u ve Güneydo u Anadolu A ızları Üzerine Ara tırmalar II (A ızlar)**, Bo aziçi Yayınları, Ankara 1992, s. 17.

²³ Z. Korkmaz, “Eski Türkçedeki O uzca Belirtiler”, **Türk Dili Üzerine Ara tırmalar**, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 205 – 216.

Kendilerini Horasandan gelmi halis muhlis Türkler olarak nitelendiren Pertek yöresi Kurmanclarını di er bölgelerdeki Kurmanclardan ayıran en önemli özellik iki dilli hatta üç dilli olmalarıdır. Do u ve Güneydo u Anadolu'da, özellikle kırsal alanlarda ya ayan Kurmacların Türkçe bilmemesine kar ılık, Pertek yöresi Kurmancları hem Türkçeyi hem de Kurmancıyi, aynı anda ö renmekte ve konu maktadırlar. Yöre halkının büyük bir kısmı bu iki dille birlikte Zazacayı da anlamakta ve konu maktadır.

4. SONUÇ

Pertek yöresi Kurmanclarının günümüzde Horasandan geldiklerini unutmamı olmaları, belki de orada yüzyıllar boyunca ya amı olmalarındandır. Anadolu'ya geli süreçlerinde, geçirdikleri sosyal ve kültürel de i imlerle ilgili kelimeleri Kürtçe, Farsça ve Arapçadan alıp, zaten sınırlı olan eskiden bildikleri Türkçe kelimelerle karı tırarak bugün Pertek yöresinde konu tukları Kurmancı a zını olu turmu lardır. XIV. yüzyılda²⁴ (belki de daha sonra) gelip Tunceli yöresine yerle en bu Türk toplulukları, Alevi olmaları ve bölgenin co rafi konumu yüzünden, di er Türk toplulukları tarafından dı lanarak tek ba ına bırakılmı lardır. Murat ve Fırat nehirlerinin bir yay gibi ku attı ı bölgede, çevreyle ileti imleri kesilen bu Türk a iretleri, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu topraklarında do up geli en Batı Türkçesi'ne tamamen yabancı kalmı lardır. Osmanlılar'da da Türkçe'yi yaygınla tırmayı hedef alan bir devlet politikasının bulunmayı ı sebebiyle bu durum bugüne kadar devam etmi tir. Her eye ra men bu topluluklar, büyük olasılıkla Eski Türkçe döneminden beri bilip konu tukları Türkçe sözcükleri Kurmancı'nin içinde bile olsa günümüze kadar ya atmayı ba armı lardır. Pertek yöresi Kurmancları bu özellikleriyle, Türkçe'nin Anadolu sahasında (Batı kolunda) pek de ya ama alanı bulamamı yüzlerce sözcü ü dillerinde barındırmı ve bugüne kadar muhafaza etmi lerdir. Bu durum, yöre halkının etnik kökeni konusunda iki sonuca ba lanabilir: 1. Bunların zamanla Kürtle mi eski bir Türk toplulu u oldu u, 2. Farklı bir etnik unsur olarak, Eski Türkçe döneminden beri Türklerle çok yakın temasta buldukları.

Mo ol saldırılarından kaçarak gelip Dersim'e yerle en a iretlerin büyük bir bölümü imdi bile Horasandan gelen Türkler olduklarını söylemekte ve buna inanmaktadırlar²⁵. Bu inanı n tarihini çok eskilere götürmek mümkündür. Bazı eserlerde Abbasiler döneminde pek çok Türk'ün bu bölgeye yerle tirildi i kayıtlıdır. 756-757 yıllarında Halife Mansur'un emriyle Malatya'ya, 760 tarihinde de Adana'ya Horasan birlikleri yerle tirilmi tir. Böylece Horasan Türklerinin bölgeye geli tarihleri VIII. Yüzyıla kadar indirilmektedir²⁶. Fakat Dersimdeki a iretlerin büyük bir bölümü, yakla ık 1300 tarihlerinde Horasan'dan bu bölgeye gelmi tir. Bugün bu a iretler Tunceli, Ovacık, Pülümür, Nazimiye, Mazgirt ve köylerinde ya amaktadırlar, ço unlukla da Zazaca konu maktadırlar. Pertek ve köylerinde ya ayan Pilvenk (Pilvank), Hozat yöresine yerle mi Bahtiyaran ve Çemi gezek yöresinde ikamet eden avak a iretleri ise Kurmancı konu maktadırlar. Pilvenk a iretinin ya lıları, çok eskiden Horasan'dan çıkıp, Tunceli'nin merkez köyü olan Pilvenk'e geldiklerini, daha sonra dört karde in Pilvenk'ten ayrılıp Pertek bölgesine yerle ti ini, birinin çocuklarının olmadı nı, Pilvenk a iretinin di er üç karde in soyundan geldi ini söylemektedirler. A iretin içinde de her biri kendilerini bu üç karde ten birine ba layan Ke ke oran, Piran ve Lelifan adlı üç boy vardır.

Bu çalı mada Pertek'in Dere nahiyesi ve bu nahiyeye ba lı altı köyünden derlenen bine yakın sözcük, sözlük olarak verilmi tir. Tümü sadece yöre Kurmancisi içinde geçen, yöredeki Türkçe a ızlarında kullanılmayan sözcüklerdir. Sözcüklerin çoklu u, eskili i ve pek de

²⁴ brahim Yılmazçelik, *age*, s. 21 – 22.

²⁵ . Yılmazçelik, *age*, s. 16-17-18.

²⁶ ükrü Kaya erefo lu - Hayri Ba bu , *age*, s. 50-55.

bozulmadan günümüze kadar gelmeleri, yöre halkının “biz Türk’üz” demesini haklı çıkaracak önemli bir kanıttır.

Ara tırma bir nahiye ve altı köyü kapsayan dar bir sahada yapılmı tır. Ayrıca Türkçe sözcük + yabancı sözcük, yabancı sözcük + Türkçe sözcük biçiminde kalıpla mı birle ik kelimeler ve yabancı kelimelerden Türkçe eklerle türetilmi sözcükler sözlü e alınmamı tır. E er saha geni letilir ve bu sözcükler de sözlü e dâhil edilirse sözlükteki kelime sayısının büyük oranda artaca ı esindir.

5. SÖZCÜKLER N DERLEND KAYNAK K LER

1. eyh Hasan TOSUN, 1932 Ulupınar köyü do umlu, ilkokul mezunu.
2. Hüseyin KÖSE, 1928 Elmaka ı köyü do umlu, ilkokul mezunu.
3. Rıza ÖNER, 1918 Kayaba köyü do umlu, okuma yazması yok.
4. Sultan YILDIRIM, 1927 Yalınkaya köyü do umlu, okuma yazması yok.
5. Menev e BALCI, 1926 Yamaçoba köyü do umlu, okuma yazması yok.
6. Hatay KÖSE, 1938 Kayaba köyü do umlu, okuma yazması yok.
7. Kumru DEM ROL, 1925 Ardıçlı köyü do umlu, okuma yazması yok.
8. Leylan ERDO AN, 1925 Yamaçoba köyü do umlu, okuma yazması yok.
9. mam DEM RTA , 1934 Dere Nahiyesi do umlu, ilkokul mezunu.
10. Sultan ÇAKMAK, 1930 Bakırlı köyü do umlu, okuma yazması yok.

6. KULLANILAN ÇEV R YAZI ARETLER

- E** : e-i arası, yarı dar ünlü.
Ö : o-u arası, yarı dar ünlü.
Ç : ç-c arası, yarı ötümlü ünsüz.
Ğ : Ötümlü, orta damak g’si.
Ğ : Kalın ünlülerle hece kuran daha baskın telaffuz edilen, sızıcı, ötümlü sesi.
H : Hırıltılı h.
K : Yarı ötümlü, k-g arası ön damak ünsüzü.
K : Yarı ötümlü, k- arası orta damak ünsüzü.
K : Ötümsüz, k- arası arka damak ünsüzü.
P : Yarı ötümlü, p-b arası, çift dudak ünsüzü
T : Yarı ötümlü, t-d arası ünsüz.

7. SÖZLÜK

a

aci: A rı.
acı ar i: Acı a rı.
#8? : Açık.
a a: A a.
a ızlı : A ızlık.
a ler: A alar, ileri gelenler.
a u: Zehir, a u.
a uçan: A u içen, bir ermi ve efsane kahramanı.
a er: Akar, e im.
a ın: Akın.
a inti: Akıntı.
a mi : Akımı .
a Tar-: Tersini çevirmek, yı ılıp kalmak.
a Tarme: Yorgun dü me, bitkinlik.
aleca v reca : Biriyle olan sorun, borç.
alça : Yüksek olmayan, alçak gönüllü.
alım satım: Ticaret, alı veri .
alTmi alti: Bir tür ka ıt oyunu.
altili: Altılı, iskambilde üzerinde altı yazan ka ıt.
altüüz: Ho kin oyununda her ka ıt türünden iki kızın gelmesiyle olu an sayı.
altun: Bayan adı.
altun: Altın.
alT usT: Alt üst.
ana: Pir veya mür idin karısı.
anah : Üvey anne.
anca : Ancak.
an ore: Ona göre.
anı : Anacık.
apo: Amca, büyük.
ara: Ara, orta.
aralı : Arı kovanlarının içine konuldu u kulübe, arılık.
are sire: Bazen, arada sırada.
ar i: A rı.
ar a: Sırtla ta macak yük.
ar ala-: Sırtlamak, sırtına almak.
arpalı : Ya malanmaya müsait.
artım: Bereket.
asra : (asarak) Topra ı tutması için evlerin üzerine sık olarak dizilen sııklar.
asüzi: Ho kin oyununda her ka ıt türünden bir as gelmesiyle olu an sayı.
a : Yemek, de irmen.
a Ci: A çı.

a i: A ı.
a ili: A ılı.
a isız: A ıSIZ.
ata: Baba, dede.
ata : Atik, çevik.
atalı i: Atalık, babalık, büyüklük.
at li: Bir çocuk oyunu.
atıl: Duvar yapımında ta ların arasına belli aralıklarla atılan kalın tahta.
atmece: Atmaca.
avci: Avcı.
avcılı i: Avcılık.
ayle: Yayla.
aylı : Aylık, maa .
ayrı : Ayrık otu.
ayri: Ayrı.
az un: Azgın, sapkın.
azmi : Azmı , kudurmu .

b

babaigid: Babayi it.
babalı : Üvey baba.
baca : skambil ka ıtlarından biri, vale, joker.
bacana : Bacanak.
ba ım: Bakım, onarım.
##Hri : Bangır-ık, gırtlak, sesin çıktı ı yer.
balçı : Balçık.
baldır: Baldır.
balduz: E in küçük kız karde i.
ban: Ça ırma.
barda : Bardak.
bas u: Baskı.
bas un: Baskın.
basme: Basma, bir dokuma türü.
basTı : Pestil.
ba a : Ürün toplandıktan sonra dallar üzerinde kalan artıklar.
ba ibo : Ba ıbo .
baT: Batmak, yok olmak.
bata : Bataklık.
bavo: Baba.
bayir: Bayır.
be : Bey.
be : Kurba a.
be Ci: Bekçi.

•

çamurlı : Çamurluk (yer adı).
çarı : Çarık.
çaTi: Çatı.
çaTleme: Çatlama, patlayacak duruma gelme.
çavu : Çavu .
çayir: Çayır.
çekçeko: Çekirge.
çeKeca : Dert, sorun, sıkıntı.
çeKeca : Çekecek, kerata.
çe em: ne yapraklı bir a aç.
çe u: Parsel.
çelli : Çelik.
çelPe u : Çapra ık, karma ık.
çemçe: Kepçe.
çemçi : Kepçe.
çenTi : Çentik, kesik.
çePer: Çit, engel.
çet: Oyuk, vadi, in.
çetel: Çatal.
çeTi : Küçük, dar vadi.
çevirme: Çevirme (yer adı).
çı : Çı .
çı ır: Karda açılan yol.
çırPi: Çırpı.
çirtan: E imi çok fazla olan uçurumlu, elaleli dere. Kurut. Ke
çıtırTi: Çıtırtı.
çıtıpıt: Çıtçıt.
çivit: Ye il olan, olgunla mamı ekin.
çız e: Hafif serpi tiren ya mur.
çiçe : Çiçek, bayan adı.
çi : Talimsiz, idmansız, pi memi .
çiman: Çimen, bayan adı.
çimi : Küçük çimenlik alan.
çir: Kayısı kurusu.
çit: Çalı veya ince a aç dallarından yapılmı engel, tülbent.
çiTi : Tülbent.
ço an: Baston, de nek.
ç?@r: Çukur.
ço bilan: Çok bilmi .
ço : Diz, dizlerin bükülmesi.
ço -: Diz çökmek, çömelmek, oturmak.
ço e : Çöküntü, çökmü yer.
ço mi : Çökmü , yıkılmı .
çol: Çöl, bozkır.
çola : Sa elini kullanamayan, solak.
çor: Hastalık (çor so ma).

çora : Çorak yer, verimsiz toprak.
ç?1*: Çürük.
0: rmi : Çürümü , çürük, güçsüz.

d

dal ıC: Dalgıç.
dal un: Dalgın.
dam eci: Damga yapan.
damı -: Danı mak.
damı mi : Danı mı .
&#. ?@ Tamık, ahit.
darlı i: Sıkıntı, kötü gün.
dartu: Tartı.
daru: Darı, bir bitki.
daruce: Darıya benzer bir bitki, yalancı darı.
da pı ar: Ta pınar (yer adı).
day : Anne.
d di odi: Dedikodu.
de

eyi : Geyik.
ıjı : Saç, perçem, da ınık saç.
ırmı : Yumruk, avuç.
<?c: Güç, kuvvet.
oci : ubat ayı.
oç: Göç
oçeber: Göçebe.
o erçin: Güvercin.
ol: Göl.
<?,#> Güre .
oli : Buza 1, dana.
oli : Yük hayvanı.
omıl an: Yer adı. Gömülgen gömülen
onci : Küçük.
ore: Göre.
oreca : Ya anacak ey, ba a gelecekler.
7: **rla** : Yo un, sık, çok, bol, gürlek
ormemi : Görmemi .
osTarme: Maskara, palyaço.
otur -: Dayanmak, götürmek, kaldırmak.
ozbayıcı: Sihirbaz, büyücü, göz boyayıcı.
oz da i: Göz da 1.
ozel: Güzel (erkek adı).
ozli : Gözlük.
7: **van**: Güven, inanma.
ovde: Gövde.
un: Güne , aydınlık.

h

hayleme: Haykıрма, ba ırma.
haymi : Yaramaz, ımarık.
h di : Kar ayakkabısı.
hef e: Etrafi çitle çevrilmi üstü açık hayvan barına 1.
h e: E e, e elemek.
helmi : Korkak, pasif, çekingen.
helvırTık: (alvır-t-ık) Hoppa, oynak, basit kadın.
hePpi: Hepsi, tümü.
h ri : Erik.
heyva: Ayva.
hon: Tarlada ekin biçenlerin hiç dinlenmeden biçecekleri,önlerine aldıkları alan, ön.
honci: Öncü, tarlada biçilecek alanı belirleyen ki i.
hori : (Yörük) Yer adı.
hupupı : Çavu ku u, hüthüt, ibibik.
huri : Ufak, kırık, kırıntı.

an: Han.
aTun: Bayan adı. Hatun
aTun: Beyin, a anın e i.
elit-: Unutmak, bırakmak.
inc-: Kırmak, koparmak, parçalamak.
inci m: Kıskanç, sinirli.
ı ırtı: Hı ırtı.
ı Tı : arbon hastalı 1.
otar: (otar) Yaylanın biçimlik yerleri.

ı

ı eve: Saç üzerinde pi irilen mayasız ekmek.

i

içim: çim, içilen eyde alınan tat.
içi ere: ç i kara, kıskanç.
içme: Kaplıca.
ikili: skambilde üzerinde iki yazan ka ıt.
inam: nanç, güven, itimat.
inci: nci.
inme: nme, felç.
inneci: ne yapan.
iPisız: İpissız.
iPsız saPsız: Ba ıbo , kim oldu u belli olmayan.
isız: İssız, bo , تنها.
isot: İssı ot, biber.
isTer isTer: ster ... ister.
i : .
i Ci: ç i.
i le : lek, sürekli i leyen.
i li : Gömlek.
i sız: siz.
it-: Yitmek, yok olmak.

k (ön, ince)

k rTı : Kertik, kesik, a açta açılan kertik.
k s: ri kıyılmış saman.
kese: Kestirme, en kısa yol.
keser: Yontma aracı.
k sı : çine bir eyler konulan kese.
k sılmi : Sesin solu un kesilmesi.
k sım: ki taraf arasında kararla tırılan ey.
kesTirme: Bir yere vardırarak en kısa güzer ah.
ki: Kim.
kilkıt: Halıcılıkta kullanılan araç.

p

pa ır: Bakır.
parsu: Kaburga.
patpatı : Bahçelerin çevresinde set
olu turan bir a aç türü.
p t: Sıkı, sa lam.
pırTı : Eski, paçavra.
0?rTu: E ya, giyim e yası.
pi iri : Un, ya ve su ile yapılan bir tür
yemek.
pis: Pis, kirli.
pisTı : Elbise, giysi.
pi ırım: Bir seferlik pi irmeye yetecek
yiyecek.
poz un: Sinmi , üzgün.
p ta : Çamurdan yapılmı ambar, arı
kovanı.
pus: Sis, duman.
pusi: Pusu.

s

sa lem: Sa lam, dayanıklı.
sa man: Yer adı (Sa man ve Sa mandersim
olarak iki köy adı vardır).
sa le-: Korumak.
sal: Yayvan, yassı, düz ta .
salı : Küçük, yassı, düz ta .
salme: Eskiden devlete ödenen bir tür vergi.
sancu: Sancı.
saP: Aletlerin elle tutulan kısımları.
sape: Sapa, güzergah üzerinde olmayan.
saralı : Sarılık hastalı ı.
sarı : Sarık.
sarsmi : Sarsıntı geçirmi .
sata : Sata ma, rahatsız etme.
sayi: Sayı.
s çme: Saçma.
sekizli: skambilde sekiz sayılı ka ıt.
sekizüz: Ho kin oyununda her ka ıttan iki
papaz gelmesiyle olu an sayı.
seku: Seki.
s lpu : Ba ıbo , üstü ba ı da ımık.
2:0?. –: Sa ıbo dola an, süprüntü.
ser u: Sergi, gübre y ımı.
s re : Seyrek.
sev uli: Sevgili, sevilen.
sı : Sık.
sı ım: Avuç içinde sıkılan miktar.
sı ıntı: Sıkıntı, sorun.

sıncı : Diken.
sınemi : Sınama, deneme.
sıpirmi : Önüne katıp götürme, silip
süpürme.
sırı : ri iri dikme.
sırme: Sürme.
sırmeli: Sürmeli.
sırmı : Sıyrılarak gitme.
sırTi ere: Sırtı kara, cesur, çevik.
sıvri: Sivri.
silme: A zına kadar dolu.
sirme: Sıyırma, a zına kadar düz dolu olan.
sis: Sis, duman.
siya : Sıva.
siya ci: Sıvacı.
so ni: Son.
sokın: Söküm, göçmen ku ların baharda sürü
sürü gelmeleri.
so i: Soku, havan.
so mi : Sökülmü .
solı : Soluk, nefes.
soni: Son, biti , ölüm.
sor ım: Dere kenarlarında yeti en bir sö üt
türü.
2?1*: Sürü.
2?1?3 ': Sürütme, kar temizleme aracı.
2?13*~~:~~ Kötü yolda olan kadın, sürtük.
2?'' ,#%Sütlaç.
2?''2~~7:~~ Sütsüz, gözetmeyen, ihanet eden.
soy soP: Geçmi , sülale, köken.
soz birli i: Anla ma, sözle me.
2?7- ': Süzgeç.
2?7?. 3*: Sızıntı, sızarak akan.
sögi: Küfür, sö me.
suç: Suç.
suçli: Suçlu.
suçsuz: Suçsuz.
sus: Süs, bezek.
susli: Süslü.
suspus: Sessiz kalma, konu mama.
a a : Uçurum, gev ek kayalık.
a -: Do ru yoldan ayrılmak.
a , a -: a ı, hedefi a ırmak, sapmak.
av rdi: ahverdi (özel isim).
elpa : aplak, tokat.
n: Mamur, ne eli.
nlı i: enlik.

varlı i: Varlık, zenginlik.

v rdi: Verdi (özel isim).

v r u: Vergi, yetenek

v risi: Veresiye.

vızı : Sinek.

viCı : Çok küçük parça, azıcık.

vrme: Vurma, bir hastalık.

y

ya ıl-: Yanılmak.

ya ılmı : Yanılmış .

ya e: Yaka, elbise yakası.

ya eca : Yakacak, odun.

ya er-: Yakarmak, yalvarmak.

ya ınlı i: Yakınlık, yakın davranma, akrabalık.

yalavuz a aC: Yalnız a aç (yer adı).

yaleme: Yalama, a ınmı .

yan: Yan, taraf.

yan un: Birine a ık olma, tutkun.

yapu: Bina, in aat.

yaremi : Yaramı , i e yarayan.

yarı : Yarık, çatlak.

yarme: ri ö ütölmü tahıl.

ya ama : Ya am, ya ayı .

yaT un: Yatkın, bir eyi yapabilecek yetenekte olan.

yava : Sakin, yumu ak huylu.

yazi: Kır, bozkır, ova.

yazi yavan: Yazı yaban.

yavan: Yaban, ya sız, katıksız.

yavançı: Yabancı.

y de : Yedek.

y dili: skambilde yedi sayılı ka ıt.

6: ,#. %@ Bir hastalık, yılanlık hastalı ı.

yel er: Dört nal.

y mi : Yemi , meyve.

y rı : Yürüyü .

y ter: Yeter (özel isim).

yı ıl an: Yıkılğan, heyelan bölgesi.

yigirmi: Altmı altı oyununda açılan kâ ıt dı indaki kâ ıtlardan birinde bir kız ve bir papaz gelmesiyle olu an sayı.

yo lı i: Yokluk.

yolci: Yolcu.

z

zn ılı : Çingirak.

zırtı: Zırlıtı.

zırT: Sinirli, asabi.

zırtleme: Sinirli, asabi.

zir ıt: Cırcır böce i, bir tür çekirge.

zompe: Sopa.

KAYNAKLAR

- AKSAN Do an, **Türkçenin Sözcükleri**, Engin Yayınevi, Ankara 1996.
- AKSOY Bilal, **Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli**, C. I, Ankara 1995.
- ARAT Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig III, İndeks**, TKAE, İstanbul 1979.
- ATALAY Besim, **Divanü Lugati't-Türk Dizini "Endeks"**, 1V. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- _____, **Divanü Lugati't – Türk I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1940.
- BALEY H. W., "ran" maddesi "Dil ve Lehçeler" bölümü, **İslam Ansiklopedisi**, s. 1030 – 1041.
- BA BU Hayri, **ki Türk Boyu Zaza-Kurmanlar**, Ankara 1984.
- BURAN Ahmet, **Do u ve Güneydo u Anadolu A ızları Üzerine Ara tırmalar II (A ızlar)**, Bo aziçi Yayınları, Ankara 1992.
- _____, "İk Ekinin Anadolu A ızlarındaki Kullanılı ları", **TDAY-B**, 1994, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 11-18.
- ÇAY Abdulhaluk, **Do u ve Güney Do u Anadolu'nun Kültürel Yapısı**, Ankara 1986.
- _____, "Dersim Maddesi", **Türk Ansiklopedisi**, C. XIII, Ankara 1996.
- D LÇ N Cem, **Mes'ud Bin Ahmed-Süheyl Ü Nev-Bahar (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.
- _____, **Yeni Tarama Sözlü ü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- ERDO AN Serkan, **Yerli ve Yabancı Kaynaklara Göre Dersim ve Çevresindeki Arkeolojik Ara tırmalar I**, Kalan Yayınları, Ankara 2004.
- ERÖZ Mehmet, "Kürt Adı Üzerine", **Türk Kültürü Dergisi**, S. 256, A ustos 1984, s. 256 – 257.
- FIRAT M. erif, **Do u İleri ve Varto Tarihi**, Ankara 1983.
- GABAIN A. Von (Çev. Mehmet Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- GÜNAY Do an, **Metin Bilgisi**, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003.
- KALAFAT Ya ar, **Do u Anadolu'daki Eski Türk nançlarının zleri**, Ankara 1990.
- KORKMAZ Zeynep, "Ka garlı Mahmud ve O uz Türkçesi", **Türk Dili Üzerine Ara tırmalar**, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 241-253.
- _____, "Eski Türkçedeki O uzca Belirtiler", **Türk Dili Üzerine Ara tırmalar**, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 205-216
- M NORSKY Vladimir, "Kürtler" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, 1089-1144.
- ORKUN Hüseyin Namık, **Eski Türk Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- ÖNLER Zafer, **Celalüddin Hızır (Hacı Pa a) Müntahab-I İfa, II Sözlük**, Simurg Yayınları, İstanbul 1999.
- SÜMER Faruk, **O uzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Te kilatı, Destanları**, İlavelerle 3. Baskı, Ana Yayınları, İstanbul 1980.

- 📖 ELİÇ H., **Zaza Gerçe i**, Dicle-Fırat Yayınları, Nr.1, Münih / Almanya (Tarihsiz).
- 📖 EREFO LU ükrü Kaya – BA BU Hayri, **Millet ve Milli Birlik Bilinci**, Ankara 1985.
- 📖 TANYU Hikmet, **Türklerin Dini Tarihçesi**, stanbul 1978.
- 📖 TEKİN Talat, **Orhun Yazıtları Kül Tigin, Bilge Ka an, Tunyukuk, Yıldız Dil ve Edebiyat I**, stanbul 2003.
- 📖